

bazaltos láva összetevőit. Ezzel a módszerrel – érvelt az előadó – választ tudtak adni arra a kérdésre is, hogy miért olvadt meg az asztenoszféra a Pannon-medence alatt. Ennek oka valamilyen anyag, például víz a megjelenése lehetett. A modellezésük szerint 3% szubdukálódott óceáni kéregmaradvány hozzáadásával beindulhat a magmaképződés, ezért elméletileg előfordulhat, hogy a következő egy-két évben a Kárpát-medencében is kitörjön egy vulkán (sic!). A csoport „filozófiája” az – tudjuk meg a továbbiakban –, hogy az ásványokon keresztül igyekeznek felismerni a vulkánok tevékenységét (például legutóbb a Fekete-hegy alatti spinellek vegyi összetételét elemezték), és ezáltal kitörésük idejét megjósolni. Az idő eldönti majd, hogy ez az elmélet mennyire állja meg a helyét.

Géczi Róbert, Budapest – Kolozsvár

Könyvajánló

Hagyomány és megújulás, avagy a hagyományok megújítása

Pénzes János: *Periférikus térségek lehatárolása*. Debrecen, Didakt Kiadó, 2014. 139.oldal

Takáros kis könyvet hozott a postás Debrecenből, amit nagy örömmel ütöttem fel, s ahogy mondani szokás: szinte le sem tudtam tenni. Nagyon kíváncsi voltam ugyanis, hogy az ott dolgozó és oktató fiatal kollega hogyan birkózik meg azzal a négy évtizedes kutatói pályámat elkísérő, amúgy végeláthatatlanul hosszúnak tűnő szakmai-tudományos kérdéssorral, ami a térségek (kistérségek, mikro-körzetek, járások stb.) területi folyamatainak a minősítésével voltak kapcsolatosak. Egyáltalán Ő hogyan bizonyítja, hogy egy intelligens országban elemi szükség van arra az ismeretanyagra, ami – akár hosszasan kísérletezve, különböző matematikai módszerek bevetésével – igyekszik feltárni a társadalmi tervezéshez nélkülözhetetlen térfolyamatokat, azok jellegzetességeit, belső összefüggéseit, majd például állást foglalni abban, hogy hol és hogyan határolhatók el a perifériák.

Nagyon jól érzi a szerző, hogy egy olyan fontos területi kérdésről van szó, amit akkor is a legjobb tudásunk szerint kell megválaszolni – mindig egy adott időpontban (s egy adott generációnak) – ha az utóbbi néhány évben úgy tűnik, csökkent a gyakorlati regionális politika és a tervezés igénye az efféle elemzések iránt. Vagy, s mint ezt igen érzékletesen be is mutatja könyv, olyan gyakran változtak a térségi határok, beosztások és bizonyos területpolitikai alapú besorolási módszerek, valamint az azokhoz köthető települési listák, hogy szakértő ember legyen a talpán, aki kiigazodik közöttük (22-23. oldal, M1 – M16. ábrák). Sőt, mint helyesen állapítja meg a szerző: az elmúlt két évtizedben született hivatalos térfelosztások mögött néha tapasztalható „feszültségek” aligha vitatható oka, hogy azok bizonyos forrásokhoz való hozzájutást „eredményezhessenek”. (Valahogy hasonlóan körmönfontan fogalmaz Pénzes János is, aki egész írásában óvakodik a direkt szakmapolitikát érintő tudományos kritikától, amin nem csodálkozom ugyan, bár kicsit sajnálatosnak tartom.)

Különben éppen negyven éve, 1975-ben jelenet meg a Földrajzi Értesítőben Barta Györgyi – Beluszky Pál – Berényi István sokat hivatkozott tanulmánya a magyarországi hátrányos helyzetű, elmaradott térségekről. Bizony, ezen új és friss 2012-es adatokkal ékesített munka alapján, de visszatekintve is jól látszik, e területi hátrányok történelmiiek. A „periférikus helyzetek” Trianon óta, avagy az elmúlt négy évtized, vagy ha úgy tetszik a rendszerváltás óta eltelt negyedszázad alatt csak nagyon kevésbé változtak. Talán csak a belső perifériák terjeszkedése érhető tetten némileg új jelenségként.

Kristálytisztá logikát követ a munka, amelyikben igen nagy adathalmazt kezel a dolgozat szerzője. Példás módszertana jól oktathatóvá is teszik a könyvet, igényes mesterszakos hallgatók

pedig a diplomadolgozatukhoz alkalmazhatják, afféle alapirodalomként. Az ezen a szakterületen mindig precíz és igényes debreceni geográfus iskola legjobb hagyományait követi a szerző.

A könyv első harmada elméleti és módszertani áttekintést ad, megalapozza a következő negyven oldalt, amiben nagy részletességgel olvashatunk a különböző területi és település-statisztikai változókról, azok kiválasztásának dilemmáiról, indokairól, kétségeiről. Egészen különleges értéke a dolgozatnak az a szinte oknyomozó gondolatsor és áttekintés, amelyet a szerző a különböző területminősítő besorolásokhoz felhasznált mutatókról és módszerekről ad. Az ezekhez kapcsolódó táblázatai és ábrái igen beszédesek (42. oldal 4. táblázat, 45. oldal 9. ábra). Bár azt, hogy az országok és az OECD közötti sorban SSF három neves szerző közös munkája, csak némi utánajárással lehetett megtudni. A középső „S”, azt a Nobel díjas Sen-t rejti, aki alapvetően új gondolatokkal igyekezett feltárni jóléti társadalom konfliktusait, ill., azok feloldási lehetőségeit.

Nagyon fontosnak tartom, s ezt a magam példájából tudom, hogy nagyon sok utólagos munkát igényelt mindig: a rendre változó kistérségi beosztásokhoz rendre az aktuális térképi-térinformatikai háttérrel alkalmazza a szerző, aminek révén, egészen a legújabb járási beosztásig bezárólag igen plasztikusan bontakozik ki előttünk a hazai kistérségi szintű területi változások egyre „finomodó” képe. (Megjegyzendő ugyan, hogy Budapestet egy statisztikai kistérségnek tekinteni az országos vizsgálatokban mindig „kockázatos” volt, s ezzel a szerző is esetenként nehezen birkózik meg.)

A tulajdonképpen nagyon bőséges és példásan kezelt szakirodalmi hivatkozás-anyaggal is alátámasztott társadalom-földrajzi statisztikai elemzés a dolgozat utolsó 25 oldalát teszi ki. Bár előttem ugyan titok maradt, hogy mit ért valójában a szerző a „egyszerűbb dimenziótlanítás” alatt, az egymást követő – hasonló tematikájú, de más módszerrel készült – térképek és elemzések nagyon érdekesen tárják fel az eredeti céloknak megfelelően az elmaradottság (és a perifériakusság) „dimenzióit”. Itt jegyzendő meg, hogy a két fogalom szinonimaként való kezelése néha szerintem félreérthető, s az értékelő olvasás fonalát sem könnyű megőrizni, amikor a módszer vagy a kiszámolt és ábrázolt index (pl. objektív jóléti index, 90. oldal) csak néhány „odavetett” mondatot kap.

Szellemesen foglalja és hasonlítja viszont össze a különböző megoldásokat a „Melyik a legjobb módszer?” című fejezet. Bár itt meg az a hiányérzetünk támad, hogy csak azt tudjuk meg, hogy a településállomány mekkora hányadát érintik ezek a kedvezőtlen jelenségek, mekkora a különböző módszerekkel elért eredményekhez kapcsolható települések átlagos mérete, de azt hogy hány embert összesen csak néha nyomozható, sőt akkor is inkább százalékos értékben lehető fel ez az információ (10 %?).

A dolgozat összegzése rövid és velős. Igazolja, hogy milyen fontos lenne a területi-települési folyamatok értékelő követéséhez – és hozzáteszem a területi tervezés megalapozásához – ha rendszeresen készülnének ilyen típusú lehatárolások. A végső soron felsorolt hét indikátort viszont aligha hinnék el és alkalmaznák rögtön a döntéshozók, pedig a nagyon mély hazai társadalmi periféria-helyzetnek megrendítően súlyos tüneteit reprezentálják.

Van egy fatális elütés a könyv előszavában: „társadalmi térfosztások”. A kifejezést, sajátos újításként, akár értelmezni is lehetne. A perifériára szorult magyar vidék helyi társadalmának terében bizony történtek ilyen dolgok. Másé lett a föld, eltűntek az intézmények, nagyon kétségessé vált a jövő... Ezeket a nehéz szavakat még nem írta le a szerző, mert „csak” a térfelosztások hiteles módszereinek kimunkálása volt a fő célja. Reméljük, hogy folytatja. Talán a helyzeti perifériákon bekövetkező kedvező változások vizsgálatával, vagy a város-vidék viszonyok megújítása térbeli lehetőségeinek a kidolgozásával, ami további csökkenthetné – végre – ezeknek a súlyos válsággal küzdő, „térfosztott” vidékek területének és népességének arányait.